

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. ЯРОСЛАВА МУДРОГО

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ: НАБУТИЙ ДОСВІД ТА ПОГЛЯД В МАЙБУТНЄ

*(Матеріали панельної дискусії
VII Харківського Міжнародного юридичного
форуму 25 вересня 2023 року)*

 ПРАВОВА
ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ
ЮРИДИЧНИХ
ВИДАНЬ

Київ • Алерта • 2023

Редакційна колегія:

Червяков О.І. – канд. юр. наук;

Олейніков Д.О. – канд. юр. наук;

Грохольський В.П. – канд. юр.наук, доцент.

С91 Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд в майбутнє: матеріали панельної дискусії VII Харківського Міжнародного юридичного форуму 25 вересня 2023 року. Київ : Алерта, 2023. 146 с.

ISBN 978-617-566-795-8

У збірнику представлено матеріали панельної дискусії VII Харківського Міжнародного юридичного форуму, присвяченого обговоренню та вирішенню низки проблемних питань, пов'язаних з окремими аспектами військової агресії РФ в Україні. Зокрема тези виступів стосувались застосування норм міжнародного гуманітарного права під час війни в Україні; кримінально-правова оцінка діянь з ознаками воєнних злочинів, вчинених в період збройної агресії РФ проти України; напрями удосконалення кримінального процесуального законодавства для забезпечення належного розслідування воєнних злочинів; особливості організації досудового розслідування воєнних злочинів; взаємодія сил сектору безпеки і оборони України у протидії воєнним злочинам на території України; відшкодування шкоди, завданої державою-агресором: шляхи, механізми і перспективи.

Видання адресовано співробітникам слідчих підрозділів, працівникам прокуратури, суду, науковим працівникам, аспірантам, викладачам закладів юридичної вищої освіти (факультетів ЗВО), а також іншим особам, до предмету зацікавленості яких відносяться порушені теми.

Редакційна колегія вважає за доцільне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є безперечними. Разом з тим, їх публікація здійснюється з метою забезпечення плюралізму наукової думки і публічного обговорення.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. За виклад, зміст і достовірність матеріалів, а також використання наукових джерел без відповідного посилання відповідають автори.

УДК 343.337

© Служба безпеки України, 2023
© Інститут підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, 2023
© Видавництво «Алерта», оформлення, 2023

ISBN 978-617-566-795-8

Administration. 2014. V. 36, № 1. P. 34–47. <http://dx.doi.org/10.1080/23276665.2014.892272>

6. Гавриловська К. П., Зверєва І. Порівняльний аналіз особливостей мотиваційної сфери професійних військовослужбовців та студентів, що навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу. *Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету ЖДУ ім. І. Франка*, 2016. № 8. С. 26–28.

7. Волков Д., Абатурова О. Особливості просоціальної поведінки військовослужбовців. *Grail of Science*. 2022. № 12–13. С. 592–597. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.04.2022.102>

8. Woodruff T. D. Who Should The Military Recruit? The Effects of Institutional, Occupational, and Self-Enhancement Enlistment Motives on Soldier Identification and Behavior. *Armed Forces & Society*. 2017. № 43(4). С. 579–607.

9. Гуляк У. Професійна мотивація військовослужбовців: досвід іноземних армій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 67(3). С. 47–55. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-67-3-47-55>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Політова Анна,
доцентка кафедри права,
Маріупольського державного університету,
кандидатка юридичних наук, доцентка

Російсько-український збройний конфлікт – це драматична світова подія, яка має непередбачувані наслідки у геополітичному просторі. Окрім людських жертв, нинішній конфлікт має величезний вплив на довкілля, економіку, суспільство. Але головне, від цього конфлікту страждають діти – особливо вразлива категорія населення, яка потребує захисту і турботи.

Міжнародне співтовариство закріпило захист прав дітей, ухваливши ряд документів, серед яких: Декларація прав дитини 1924 р., Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція про права дитини 1989 р. Окрім того, велике значення у захисті прав та інтересів дітей мають такі універсальні міжнародно-правові акти: Загальна декларація прав людини 1948 р., а також міжнародні Пакти з прав людини 1966 р., які стосуються захисту громадянських та політичних прав, економічних, соціальних та культурних прав. Відзначимо, що у 1959 р. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) затвердила Декларацію прав дитини, розширивши перелік прав дітей. Ці положення в подальшому знайшли своє закріплення у Конвенції про права дитини 1989 р., а згодом було прийнято Факультативний протокол 2000 р. до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.

Разом з тим, за даними Дитячого Фонду ООН за останнє десятиліття, в ході збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишилися інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдатів беруть участь у понад 30 конфліктах у різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою повною мірою [1].

На превеликий жаль, серед країн, де триває збройний конфлікт, належить і Україна. Як відзначають А. Й. Франзус й І. В. Саламахіна, події, що сталися на початку 2014 року в Києві, Криму і на Донбасі, привернули увагу всього світу до України. Проблема захисту дитинства особливо посилюється в умовах кризових ситуацій, зокрема під час збройного конфлікту [2, с. 6]. Але після 24 лютого 2022 р. ситуація щодо захисту прав дітей лише погіршилася.

Станом на 24 вересня 2023 р., відповідно до даних Офісу Генерального прокурора України, з початку повномасштабного вторгнення загинуло 504 дитини та 1125 дітей отримали поранення. Але до цих даних не враховано кількість дітей у період з 2014 р. по 2021 р., які постраждали під час «гібридного» збройного конфлікту на сході України. Наприклад, за даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на 30 квітня 2021 р., з початку збройного конфлікту на Донбасі загинуло 152 дитини та 146 було поранено. Лише з 2017 року, близько 70 тисяч дітей отримали статус таких, що постраждали внаслідок воєнних дій та збройних

конфліктів, 90 з них мають такий статус через тілесні травми [3]. Окрім того, навіть з початку повномасштабного вторгнення дані не враховують місця активних військових дій, а також наразі не відома кількість дітей, які загинули або отримали поранення на окупованих російською федерацією територіях, наприклад, м. Маріуполь Донецької області.

Беззаперечним є і той факт, що діти стають не тільки потерпілими від збройних конфліктів, вони стають свідками протиправних діянь, які вчиняються не тільки комбатантами, а й цивільним населенням.

У Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах 2000 р. наголошується, що враховуючи пагубний і широкомасштабний вплив збройних конфліктів на дітей, їхні довгострокові наслідки, права дітей потребують особливого захисту, держави повинні намагатися забезпечувати постійне покращення становище дітей без жодного розрізнення, їхній розвиток та освіту в умовах миру та безпеки [4].

Принцип 10 (Дитина має бути захищена від практики, яка може заохочувати расову, релігійну або будь-яку іншу форму дискримінації. Вона повинна виховуватись в дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру і загального братерства, а також у повному усвідомленні, що її енергія та здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей) Декларації прав дитини 1924 р., Принцип 2 (Дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності. При ухваленні з цією метою законів основною метою має бути найкраще забезпечення інтересів дитини) Декларації прав дитини 1959 р. – це лише частина того, що порушується щодо дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. І саме тому виникає питання щодо захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302 утворено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, який є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України і утворюється з метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих

органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Основними завданнями цього тимчасово-дорадчого органу Кабінету Міністрів є:

- координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо організації евакуації дітей, зокрема дітей з інвалідністю та дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку та проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, які влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів (далі – діти), з небезпечних територій, створення безпечних умов для їх перебування;
- координація дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави тимчасового перебування;
- координація заходів щодо забезпечення розміщення та задоволення потреб дітей, евакуйованих у безпечні регіони України, та тих, які переміщені у держави транзитного перебування;
- здійснення контролю за постановкою на консульській облік дітей в державі їх тимчасового влаштування і визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час постановки на консульський облік дітей, та забезпечення повернення дітей до України після припинення воєнних дій;
- визначення шляхів і способів вирішення проблемних питань щодо захисту прав дитини в умовах воєнного стану;
- прийняття оперативних рішень щодо захисту прав дітей;
- моніторинг дотримання соціальних стандартів та прав дітей в Україні у державах їх тимчасового перебування, які виїхали за межі України, а також організація їх повернення в Україну;

- інформування громадян України та міжнародної спільноти про становище та потреби в захисті дітей в умовах воєнного стану;
- поширення інформації про діяльність Координаційного штабу [5].

Відзначимо, що сьогодні значна увага Координаційного штабу сфокусована на питанні повернення депортованих дітей. Як відзначається у звіті ОБСЄ «Україна та Російська Федерація погоджуються, що велика кількість українських дітей протягом останніх місяців чи років була переселена зі своїх домівок або до тимчасово окупованих Російською Федерацією регіонів України, або на територію Російської Федерації. Таким чином, цей факт є достовірно встановленим і не заперечується. Однак, існують розбіжності у інформації від держав як щодо точної кількості таких дітей, так і щодо підстав для їхнього переселення, статусу під час переселення, лікування та можливості повернення в Україну» [6]. Разом з тим, міжнародна гуманітарна організація «СОС Дитячі містечка» відзначає, що понад 19 тис. українських дітей було розлучено зі своїми батьками за час російського вторгнення в Україну і депортовано до Росії [7]. І це лише один із багатьох злочинних діянь, які чинить російська федерація порушуючи міжнародне гуманітарне право.

Серед питань, які потребують також висвітлення у засобах масової інформації під час роботи Координаційного штабу є захист прав дітей від кримінально протиправних діянь, зокрема, зґвалтування, сексуального насильства, катувань, убивств, а також набору та вербування дітей віком до п'ятнадцяти років до складу збройних сил та використання їх для активної участі в бойових діях.

Зауважимо, що Офісом Генеральної прокуратури України обліковуються такі кримінальні правопорушення та навіть за одним із випадків сексуального насильства, вчиненого військовослужбовцями російської федерації щодо неповнолітньої є вирок. Проте, це лише «вершина айсбергу», адже значна частина таких кримінальних правопорушень залишається латентними.

Отже, підводячи підсумок, можна відзначити, що захист прав дитини в Україні – це загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки, ефективності внутрішньої політики держави. В умовах збройної агресії наша

держава робить все можливе, щоб відповідно до норм міжнародного гуманітарного права захистити дітей. Одним із таких механізмів є діяльність Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Але саме вказівка у назві Координаційного штабу на «в умовах воєнного стану» ставить під сумнів те, що цей орган продовжить свою роботу після деокупації всієї окупованої території України, адже така робота, на нашу думку, повинна здійснюватися у післявоєнний період на постійній основі. Окрім того, моніторинг випадків проявів насильства щодо дітей лише з числа внутрішньо переміщених осіб звужує право на захист дитини, адже насильницькі дії можуть мати місце і щодо неевакуйованих дітей. Зазначені нами аспекти потребують подальшого більш ґрунтовного дослідження, як і аналіз інших порушень прав дітей в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Герасимчук М. В. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33359 (дата звернення 24.09.2023)
2. Француз, А. І., & Саламахіна, І. В. (2018). Захист прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. Теоретико-правові аспекти даної проблематики. *Правничий вісник Університету «КРОК»*, (33), 5–9. вилучено із <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/15377>
3. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/> (дата звернення 24.09.2023)
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення 24.09.2023)
5. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.09.2023)
6. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини

проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до Російської Федерації / Професорка Вероніка Білкова, докторка Сесілі Геллештвейт і докторка Еліна Штейнерте. Варшава, 28 квітня 2023 року. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/546560.pdf> (дата звернення 24.09.2023)

7. Понад 19 тисяч дітей з України депортовано до Росії. URL: <https://www.dw.com/uk/ponad-19-tisac-ditej-z-ukraini-deportovano-do-rosii/a-66494193> (дата звернення 24.09.2023)

ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ ТА ІНФОРМАЦІЙНИМ ОПЕРАЦІЯМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Соколовський Максим,
доцент спеціальної кафедри № 2,
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В останній час військовими силами країн під час збройних конфліктів спільно із бойовими діями застосовуються інформаційні операції. Інформація на сьогодні стала одним з найнебезпечніших видів зброї. Інформація має досить значний вплив на маси, тобто за умови вдалого маніпулювання свідомістю мас можна досягти практично будь-якої мети: знищити опонента, прибрати з дороги конкурентів чи розпалити війну. Руйнівна потужність інформаційно-психологічного впливу в сучасних умовах настільки велика, що ставить під сумнів не лише незалежність переможеної держави, але і сам факт існування її народу як національної спільноти.

В сучасному світі багатьом арміям легше виграти пряме зіткнення з противником, ніж потім довести легітимність своєї перемо-